Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice

Year-Book „Petre Andrei" University from Iasi
Fascicle: Law, Economic Science, Political Sciences
ISSN: 2248-1079

Coverd in: CEEOL, Index Copernicus, Ideas RePeC, Socionet, Econpapers

THE IMAGE O TRUTH IN FRIEDRICH NIETZSCHE'S PHILOSOPHY

[*Imaginea adevărului în filosofia lui Friedrich Nietzsche*]

Marius – Florin DUDAN

Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101

Published by:

Lumen Publishing House

On behalf of:

„Petre Andrei" University from Iasi

The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy

[Imaginea adevărului în filosofia lui Friedrich Nietzsche]

Marius – Florin DUDAN[1]

Abstract

The main objective of this approach is to show that the problem of truth is a real one in the nietzschean philosophy and, to outline the general framework of the new image of truth suggested by Nietzsche. In this respect, I assumed that the views Nietzsche expresses as regards language respectively reason are essential. Language simplifies reality, captures the nonessential and it is always untimely; reason performs with "logical fictions". Thus, the so-called truth is the expression of tampering with the reality. Assuming these, the problem of gnoseological truth must be rethought in other terms. Nietzsche builds the image of truth starting from hermeneutical foundations, the truth being an active process: the work of interpretation of the will to power. The dynamic of building the truth is therefore, expressed by a subtle movement in the space between literalness and metaphor.

Keywords

truth, language, reason, interpretation, metaphor

[1] Marius –Florin DUDAN - doctorand, bursier al Academiei Române, articol realizat în cadrul proiectului Inovare şi dezvoltare în structurarea şi reprezentarea cunoaşterii prin burse doctorale şi postdoctorale (IDSRC – doc postdoc) POSDRU/159/1.5/S/133675, proiect cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, email: mariusdudan@gmail.com, tel: 0753200723

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

Deşi Nietzsche nu elaborează în sens strict o teorie a adevărului (aşa cum ne-am aştepta în virtutea unor obişnuinţe în legătură cu ceea ce ar trebui să ne ofere un filosof) este greu să citim câteva pagini din lucrările sale fără a ne lovi de această problemă a adevărului, ce-i drept, uneori, implicită. Ipostazele în care este reprezentat adevărul de către Nietzsche au o varietate impresionantă, varietate care poate provoca ceva probleme celor care caută să înţeleagă foarte clar ce anume înţelege el prin adevăr: „c*e să facem atunci cu variatele păreri ale lui Nietzsche asupra adevărului? Răspunsul simplu este, cred, că Nietzsche nu este interesat de teoriile despre adevăr.*" (Gemes, *1992,* 60). Se poate accepta că filosoful german nu este interesat în mod deosebit de teoriile despre adevăr, dar nu trebuie să ajungem la această concluzie pornind de la diversitatea opiniilor sale în legătură cu acesta. Faptul în sine cred că se datorează mai degrabă unei abordări aproape ludice pe care o exersează Nietzsche în legătură cu acest concept, iar dacă teoriile despre adevăr nu îi atrag interesul, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre problema în sine a adevărului. În aceeaşi măsură nu poate fi susţinută ideea enunţată în acelaşi loc, conform căreia atunci când Nietzsche aduce în discuţie problema adevărului o face doar „în interes retoric", în bătăliile pe care le duce ba cu Socrate, ba cu Platon sau Creştinismul. Consider că adevărul reprezintă o problemă efectivă în gândirea lui Nietzsche, mai mult, o putem situa chiar printre cele mai importante, fără a înţelege de aici că el continuă în vreun fel o tradiţie filosofică, nefăcând altceva decât să ajusteze conceptul adevărului conform cu restul ideilor sale. Dimpotrivă, Nietzsche abordează adevărul din perspective faţă de care filosofia anterioară a manifestat un dezinteres aproape deplin. „*De ce vrem adevărul cu orice preţ?*", „*Cum a ajuns el o valoare în sine?*", sunt întrebări de la care Nietzsche porneşte în dezvoltarea acestei probleme, dezvoltare care nu de fiecare dată şi-a atins scopul (aceasta dacă Nietzsche şi-a propus să lămurească pe cineva). Steiner mărturiseşte că „*o însuşire care străbate întreaga activitate a lui Nietzsche este absenţa simţului pentru adevărul obiectiv*" (Steiner, 2003, 132), iar mai departe punctează faptul că „*la Nietzsche întrebarea referitoare la valoarea adevărului nu pare a fi o necesitate care ţine de teoria cunoaşterii, ci o emanaţie a absenţei simţului pentru adevărul obiectiv, în general*" (Steiner, 2003, 139). Deci Nietzsche ar pune la îndoială adevărul obiectiv; Cum ar caracteriza Rorty această explicaţie: „*este ca şi cum s-ar explica de ce opiul produce somnul vorbind despre virtutea sa dormitivă*" (Rorty, 1998, 40). Trecând peste comicul explicaţiei pe care ne-o oferă Steiner, faptul în sine este o mărturie pentru greutatea (de care vorbea Vattimo) cu care ne desprindem de aceste concepte „tari ca piatra" care ne

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

„formatează" gândirea. În critica pe care Nietzsche o face ideii clasice de adevăr un rol important îl au consideraţiile sale privitoare la limbă şi la raţiune.

Limba care falsifică

Întreaga cultură europeană, consideră Nietzsche, este produsă pornind de la logica şi structura limbii, adică de la o falsificare pe care limba o exercită asupra singurei realităţi existente: cea pe care o numim „aparentă". Această falsificare decurge din chiar modul de operare al limbii care se caracterizează prin faptul că simplifică, surprinde ceea ce este general (deci neesenţial) şi, nu în ultimul rând, determină o permanentă inactualitate a limbii:

Cuvântul presupune în prealabil o „simplificare" a realităţii, o reducere a cazurilor căutând identitatea, sau o invocare a unităţii acolo, unde există multiplicitate. „*Datorită cuvintelor şi noţiunilor, noi suntem şi astăzi mereu ispitiţi să ne imaginăm lucrurile mai simple decât sunt, separate unele de altele, indivizibile, fiecare fiinţând în sine. În limbă se ascunde o mitologie filosofică, ce ţâşneşte în fiecare clipă din nou la suprafaţă, oricât de prudenţi am fi altminteri* (Nietzsche, 2000, §11, 368). În plus, cuvântul nu are nimic în comun cu natura lucrurilor; el nu reprezintă altceva decât un semn, o formulă prescurtată, creată în vederea simplificării, dar supraestimată căci există „*prostul nostru obicei de a lua un semn mnemotehnic, o formulă de prescurtare drept entitate şi, în cele din urmă, drept cauză* […]" (Nietzsche, 1999, §548, 351).

Limba reflectă „neesenţialul" în măsura în care valoarea lucrurilor constă în ceea ce le diferenţiază, element care, de regulă, se sustrage exprimării prin cuvânt. Acesta este şi cazul fiinţei umane: „*Adevăratele noastre trăiri nu sunt cătuşi de puţin limbute. Ele n-ar putea împărtăşi ceva despre sine, dacă ar avea s-o facă. Asta pentru că le lipseşte cuvântul. Lucrurile pentru care avem cuvinte – pe acelea le-am şi lăsat în urmă. În orice rostire, zace un grăunte de dispreţ. Pare-se că limba a fost inventată doar pentru lucrurile obişnuite, medii, comunicabile. Odată cu limba vorbitorul se şi vulgarizează."*(Nietzsche, 2005, §26, 96-97).

Ceea ce poate să treacă în cuvânt este ceea ce este comunicabil, adică ceea ce are un oarecare grad de generalitate. Orice cunoaştere vede în această generalitate măsura valorii şi a forţei sale, mai mult, nu există cunoaştere, decât a generalului. Din punctul de vedere al lui Nietzsche acest lucru este mai degrabă dăunător pentru „cei pasionaţi de cunoaştere", căci produce tocmai efectul opus celui dorit: se pierde din vedere elementul diferenţiator prin această generalizare nelegitimă. Cuvântul

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

nu reprezintă o „terminaţie nervoasă" a cunoaşterii, acel punct al ei prin care pătrunde în însăşi natura lucrurilor, ci dimpotrivă, este tocmai locul în care se regăseşte această distanţă între ordinea lucrurilor şi ordinea gândirii; această distanţă este preluată (şi prin aceasta perpetuată) de cuvânt ceea ce corespunde unui prim pas spre falsificare. Nietzsche atrage atenţia asupra acestei chestiuni sugerând că în loc să privim cuvântul ca pe elementul care „încheie" cunoaşterea, trebuie să-l vedem invers, ca deschiderea unui orizont în care se ascunde actul prim al cunoaşterii. În *Voinţa de putere*, el afirmă: „*Noi punem un cuvânt acolo unde începe ignoranţa noastră, acolo unde nu mai putem desluşi nimic de pildă cuvântul «Eu», cuvântul «a face», cuvântul «a suferi», acestea sunt poate linii de orizont ale cunoaşterii noastre, nu şi adevăruri.*"(Nietzsche, 1999 §482, 317-318).

Limba este permanent „inactuală". Caracterul anacronic al limbii derivă dintr-o concepţie mai generală pe care Nietzsche o exprimă în legătură cu valoarea; „***sentimentul_valorii**, consideră el, este întotdeauna **inactual**, el exprimă condiţiile de conservare şi de creştere ale unei epoci mult mai timpurii; el se împotriveşte noilor condiţii ale existenţei, acelora din care el nu a crescut şi pe care el în mod necesar nu le înţelege; el frâneazâ, trezeşte suspiciunea faţă de nou...*" (Nietzsche, 1999, §110, 76)[2] Cât de mult se potriveşte această descriere şi în ceea ce priveşte limba; ea exprimă prejudecăţile unor „epoci mult mai timpurii" şi, aşa cum Nietzsche afirmă nu o dată, în cele mai multe cazuri, stă în calea cunoaşterii, mai degrabă decât să o ajute. *Adevărul*, departe de a se regăsi în cuvinte, este, dimpotrivă, ascuns de către acestea, ceea ce face şi mai dificilă sarcina celor care îl caută, cu atât mai mult cu cât limba se dovedeşte a fi un înveliş extrem de rezistent. Nietzsche a fost permanent conştient că una dintre cele mai mari încercări de care are parte un filosof este aceea pe care limba i-o rezervă, iar el a fost unul dintre cei care şi-a asumat această încercare, cu pagubele, dar şi câştigurile aferente. Regăsim în *Aurora* un fragment edificator în acest sens: „*Cuvintele ne stau în cale! – Peste tot unde primii oameni plasau un cuvânt, credeau c-au făcut o descoperire. Cât de diferit stăteau lucrurile în realitate! – atinseseră o problemă şi, închipuindu-şi că au rezolvat-o, – creaseră un obstacol în calea rezolvării ei. – Acum trebuie să te poticneşti, la orice act de cunoaştere, de cuvinte tari ca piatra,*

2 Ideea se regăseşte şi în Nietzsche, 1999, §532, p. 345: „Deci, în judecată se ascunde recunoaşterea faptului de a fi întâlnit un «caz identic»: ea presupune, prin urmare, o comparaţie cu ajutorul memoriei. Judecata nu are capacitatea de a face ca un caz identic să pară actual." Cunoştinţele noi sunt judecate pe baza celor anterioare, iar valoarea lor este stabilită prin acest raport

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

eternizate, şi în acest efort, mai degrabă îţi vei rupe un picior decât un cuvânt." (Nietzsche, 2001a, §47, 39)

Raţiunea ca sumă de ficţiuni

În ce fel pătrund atunci eroarea şi falsitatea în cunoaşterea noastră? Cine se face responsabil de minciunea din care s-a născut şi în care s-a dezvoltat cunoaşterea noastră? După cum ne explică Nietzsche, se pare că „raţiunea" este răspunsul la această întrebare. Raţiunea este „*cauza pentru care falsificăm mărturia simţurilor*" (Nietzsche, 2005, §2, 30). Dar cum descrie Nietzsche raţiunea? Mai întâi, la fel ca şi voinţa (în înţelesul ei psihologic), nici raţiunea nu corespunde vreunei facultăţi distincte, ci exprimă un raport al diferitor instincte, ceea ce presupune o natură multiplă. Ea operează o falsificare şi mai profundă în interiorul cunoaşterii atunci când introduce „ficţiunile" logice ca un criteriu al existenţei. Dacă simţurile produc o raportare la realitate în sensul unei evaluări prin intermediul cuantumurilor de care dispun, de cealaltă parte raţiunea introduce o serie de criterii prin care judecă lumea, prin care îi validează sau nu modul de a exista.

Afirmaţiei lui Parmenide, conform căreia „nu putem gândi ceea ce nu este", Nietzsche îi replică astfel: „*noi suntem acum la celălalt capăt şi spunem «ceea ce poate fi gândit trebuie să fie cu siguranţă o ficţiune»*" (Nietzsche, 1999, §539, 349). „Ficţiunile" de care se foloseşte raţiunea, reunite sub numele generic de „logică", sunt rând pe rând criticate şi demascate de către Nietzsche, la fel cum se întâmplă cu întreg intelectul.[3] Logica este criticată chiar în privinţa fundamentelor ei; principiile tradiţionale ale logicii nu reprezintă decât astfel de ficţiuni. Identitatea nu e o caracteristică a lucrurilor, ci un procedeu în vederea obţinerii unei uniformizări.[4] Principiul noncontradicţiei, în acelaşi fel, nu exprimă ceva despre natura lucrurilor, ci un mod de operare al gândirii pe care mai apoi îl pretinde şi lucrurilor; el reprezintă cu precădere o incapacitate, nu un «adevăr».[5] Terţul exclus este respins în baza unor argumente de acelaşi tip: „*O ipoteză nu poate fi respinsă – de ce ar trebui ea să fie deja «adevărată» din acest motiv? Această afirmaţie îi indigneaza pe logicienii care îşi determină limita proprie ca limită a lucrurilor*

3 Pentru Nietzsche şi categoriile intelectului nu sunt decât reprezentări ale condiţiilor vitale. (Nietzsche, 1999, §515, 332)

4 Nietzsche vorbeşte de o „remodelare în scopul obţinerii cazurilor identice" (Nietzsche, 1999, §544, 350). A se vedea şi Nietzsche, 2001b, §111, 333, şi Nietzsche, 1999, §511, p. 330

5 Vezi Nietzsche, 1999 §516, 332 şi §552, 356

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

[…]" (Nietzsche, 1999, §535, 348). Cauzalitatea, fundamentul raţiunii suficiente este în repetate rânduri supusă observaţiilor critice care au în vedere faptul că succesiunea nu presupune raport cauzal, ori că a căuta o cauză, înseamnă a căuta ceva cunoscut pentru a explica ceva necunoscut.[6]

Putem concluziona din toate acestea că lumea, aşa cum se prezintă ea în cunoaşterea noastră, nu este altceva decât o anumită organizare şi structurare a unor percepţii modelate în baza ficţiunilor logice susţinute prin instrumentul lingvistic. Nietzsche constată că „*Lumea ne apare ca fiind logică pentru că noi i-am dat un caracter logic.*" (Nietzsche, 1999, §521, 337) sau, altfel spus „*omul nu regăseşte în lucruri decât ceea ce el însuşi a introdus în ele*" (Nietzsche, 1999, §606, 394, vezi şi Nietzsche, 1998, §1, 562). Departe de a ne conduce spre rezultatul promis, şi anume adevărul despre lucruri, raţiunea este sursa celei mai mari falsificări în privinţa cunoaşterii. Iar acest lucru se datorează în egală măsură complicităţii logicii, dar şi suportului pe care limba i-l oferă. La întrebarea *Cum a venit raţiunea pe lume?* Nietzsche dă un răspuns simplu: „*Aşa cum se cuvine, într-un mod iraţional, printr-o întâmplare. Pe care va trebui s-o clasificăm ca pe-o enigmă.*" (Nietzsche, 2001a, §123, 82). La fel cum moralitatea este o formă specifică a imoralităţii, cum adevărul nu este decât o eroare[7], raţionalul se naşte din iraţional. Căci acestea (morala, adevărul, raţiunea) nu reprezintă decât evaluări specifice care au survenit în istorie într-un mod pentru care ele însele nu mai au valoare explicativă, deşi încearcă să-şi aplice criteriile retroactiv, dincolo de propria origine, prin aceasta sugerând că sunt în afara istoriei; Aici se află şiretlicul: îşi interpretează originea reală nu ca un moment originar al lor, ci ca pe un moment al unei manifestări a ceva care deja era acolo şi nu oricum, ci ca un mod propriu al existenţei. Şi, după toate indiciile, acest mic şiretlic s-a întins de-a lungul unei mari perioade de timp.

Noua imagine a adevărului

Pentru Nietzsche ideea unui adevăr metafizic, a unei existenţe dincolo de lumea aparentă este o ipoteză de nesusţinut, fără nici un fel de fundament. Acest punct de vedere este exprimat cât se poate de tranşant în capitolul intitulat *Cum a ajuns «lumea adevărată» o fabulă* din *Amurgul idolilor* (Nietzsche, 2007, 37-38). Nietzsche ne anunţă că acolo reconstituie „istoria unei erori" care începe odată cu „lumea adevărată" a lui Platon,

6 În acest caz, cauzalitatea ar fi expresia fricii de necunoscut; vezi Nietzsche, 1999, §551, 355, dar şi Nietzsche, 2005, secţiunea Cele patru mari erori, §1-8, 47-58
7 Vezi Nietzsche, 1999 §266, 176, respectiv §493, 324

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

continuă într-o formă mai rafinată prin Creştinism, apoi prin kantianism, pozitivism, nihilism, pentru ca în cele din urmă să fie „lichidată" prin venirea lui Zarathustra. Lumea adevărată, orice ar însemna ea nu este decât o reiterare a lumii aparente, fapt care îşi are originea într-un anumit tip de raportare la această lume aparentă: „*«Lumea adevărată şi lumea aparentă» – eu reduc această opoziţie la* ***raporturi valorice****. Noi am proiectat condiţiile conservării noastre ca* ***predicate ale fiinţei*** *în genere.*" (Nietzsche,1999, §507, 329). Că această lume adevărată poate fi gândită (în contrast cu lumea aparentă, supusă devenirii) reprezintă un argument în favoarea faptului că ea este o ficţiune (Nietzsche,1999, §539, 349), căci raţiunea nu poate să recunoască, decât ceea ce a creat ea însăşi[8], iar raţiunea însăşi se constituie dintr-un ansamblu de ficţiuni logice (Nietzsche,1999, §480, 316) care exprimă în cele din urmă condiţiile de existenţă ale speciei (Nietzsche,1999, §516, 334). Aşadar «lumea adevărată» care a creat atâtea probleme, este pentru om „*o lume a fiinţei după chipul său*" (Nietzsche,1999, §543, 350), dar tocmai prin aceasta o lume creată special în scopul de a judeca lumea aparentă (singura existentă după Nietzsche) în favoarea sa, adică în vederea dezvoltării propriei specii, a propriului tip.

Acest traseu ocolitor pe care-l parcurge voinţa în scopul de a lua în stăpânire realitatea trece prin *halta adevărului obiectiv*. Înţelegem de aici că adevărul nu îşi găseşte punctul originar în simpla voinţă de adevăr, căci şi aceasta nu reprezintă decât un simptom. După cum se exprimă Nietzsche, „*[…] omul nici nu vrea adevărul. El doreşte urmările agreabile ale adevărului, cele care conservă existenţa. Faţă de cunoaşterea pură, gratuită, el manifestă indiferenţă, faţă de adevărurile eventual nocive şi distrugătoare este chiar ostil.*" (Nietzsche,1998, §1, 559) Astfel «lumea adevărată», acea lume a adevărurilor obiective este, dacă se poate spune aşa, expresia celui mai profund *egocentrism* de care a fost capabil omul.

Ce probleme specifice produce acest mod de a privi lucrurile în cadrul „gnoseologiei" nietzscheene? Aici voi avea în vedere două aspecte care mi se par relevante în această privinţă: criteriul adevărului şi raportul adevărului cu eroarea. Obiectivitatea şi independenţa faţă de subiectul cunoscător au reprezentat pentru *dogmatici* indicatori indubitabili ai adevărului; „claritatea şi distincţia" erau proprietăţi intrinseci ale adevărului, suficiente pentru identificarea acestuia. În realitate, toate

8 Vezi Nietzsche, 1999 §606, 394; §521, 337 şi Nietzsche, 1998, 562

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

acestea nu erau decât nişte „evaluări", adică interpretări însoţite de atribuirea unui anumit grad de utilitate pentru cel ce interpretează: „*Evaluarea «eu cred că lucrurile stau astfel» ca esenţă a adevărului. Prin evaluări se exprimă* ***condiţii de conservare şi de creştere****. Toate* ***organele de cunoaştere*** *şi* ***senzaţiile*** *noastre s-au dezvoltat doar în perspectiva condiţiilor de conservare şi creştere. Încrederea în raţiune şi în categoriile sale, în dialectică, deci în evaluarea logicii dovedeşte doar* ***utilitatea*** *acesteia certificată prin experienţă, pentru viaţă: iar* ***nu*** *«adevărul» ei*" (Nietzsche,1999, §507, 328). În altă ordine de idei, adevărul rezidă în exprimarea unui raport de forţe şi în tendinţa de creştere a puterii, iar nu într-o utilizare „corectă", a facultăţilor de cunoaştere, care ar asigura accesul la însăşi natura lucrurilor; „*Criteriul adevărului,* spune Nietzsche*, rezidă în amplificarea sentimentului de putere*" (Nietzsche,1999, §534, 347). Filosofia s-a raportat întotdeauna la adevăr ca la un concept abstract, aproape neterminat, descris de fiecare dată printr-o serie de condiţii formale care de asemenea nu făceau nici un fel de trimitere la faptele implicate efectiv în realizarea adevărului; ca şi cum ar exista un adevăr în genere, un adevăr pur şi simplu, lipsit de obiect şi de orice determinare pozitivă. Pentru Nietzsche, un astfel de adevăr reprezintă un non-sens, căci adevărul este al cuiva, despre ceva, este realizat prin concursul unor forţe aflate într-o suficientă proximitate şi are de fiecare dată un conţinut rezultat din interacţiunea acestor forţe. O forţă căreia nu i se opune nimic nu produce adevăruri, căci adevărul ei este surplusul de putere, dar acesta nu poate fi constatat (şi chiar nu există) decât prin raportarea la alte forţe. Referindu-se la imaginea *dogmatică* a gândirii, Deleuze constată că „*cel mai ciudat în această imagine a gândirii este modul în care adevărul apare conceput ca un universal abstract. Niciodată nu există o raportare la forţele reale care* ***fac*** *gândirea, niciodată gândirea însăşi nu este raportată la forţele reale pe care ea le presupune ca gândire. Niciodată adevărul nu este raportat la ceea ce el presupune. Or, nu există adevăr care, mai înainte de a fi adevăr, să nu fie efectuarea unui sens şi înfăptuirea unei valori.*" (Deleuze, 2005, 120)

Un subiect plin de capcane aproape sigur este acela al raportului în care se situează adevărul cu eroarea, minciuna sau falsul. Aici, ca şi în alte locuri, se cere să fim cât se poate de precauţi, căci Nietzsche nu este dispus să ofere explicaţii suplimentare cu privire la sensul în care foloseşte termenii mai sus menţionaţi. Precauţi, pentru a sesiza, pe cât se poate, când foloseşte termenul „adevăr" în sensul pe care l-a conturat filosofia *dogmatică* şi când îl foloseşte în sensul pe care el însuşi i-l acordă. A pleca în acest caz de la ideea omogenităţii de sens înseamnă din start a rata sensul textelor nietzscheene. Atunci când Nietzsche spune că „*Adevărul este acea formă*

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

de eroare fără de care o anumită specie de vieţuitoare nu ar putea trăi." (Nietzsche,1999, §493, 324), el foloseşte termenul „adevăr" în sensul său dogmatic, adică „ceea ce se crede a fi un adevăr", ceea ce considerăm că reprezintă un adevăr; în acelaşi timp termenul „eroare" nu se mai plasează în aceeaşi paradigmă, decât ca termen; ca sens, el ţine mai mult de gândirea lui Nietzsche şi are sensul de „interpretare". Modul în care înţeleg această sentinţă este următorul: „Ceea ce filosofia *dogmatică* spune că este adevăr nu este decât una din multiplele interpretări, dar este cea care aduce cele mai multe avantaje pentru cel care interpretează." În final apare şi explicaţia: „valoarea pentru viaţă decide în cele din urmă", iar aici trebuie să adăugăm că este vorba de valoarea pentru un anumit tip al vieţii, al acelui tip care interpretează. Aşadar, viaţa (un mod specific al vieţii) decide care este adevărul şi nu aşa cum sugerau *dogmaticii*, anume că viaţa este confirmată în baza concordanţei sale cu adevărul care îi este anterior.

Dacă aducem în discuţie un alt pasaj, vom vedea că situaţia este diferită. Iată fragmentul: „«Adevărul» nu este astfel ceva care ar urma să fie dezvăluit, care ar trebui să fie descoperit, – ci un lucru ce trebuie creat şi care conferă numele unui proces, ba chiar unei voinţe de a subsuma, în sine, nelimitată; a introduce adevărul ca un **processus in infinitum**, ca o **determinare activă** – nu drept o conştientizare a ceva care, în sine, ar fi stabil şi determinat. El este un cuvânt pentru «voinţa de putere»." (Nietzsche,1999, §552, 357).

Diferenţa este evidentă: aici Nietzsche expune în modul cel mai clar ce înţelege el prin adevăr, care este procesul căruia el îi dă acest nume. Aşadar adevărul este ceva ce trebuie creat, nu descoperit, întrucât nu este ceva „stabil şi determinat", ci trebuie văzut ca o *determinare activă*. În această ordine de idei, adevărul este o expresie a voinţei de putere, adică o afirmare a vieţii în diversitatea formelor sale, nu doar a unui tip al ei.

Există numeroase pasaje în care Nietzsche îşi organizează discursul în jurul acestei perechi terminologice: adevăr-eroare[9] (minciună, falsitate etc.) cu nuanţări semantice dintre cele mai diverse. Pornind de la aceste precizări, consider că este nepotrivit să vedem în lucrările lui Nietzsche un fel de apologie a falsului şi a erorii, căci aici există două situaţii; dacă vom considera că el foloseşte termenul „eroare" în sens *dogmatic*, va trebui să admitem că acceptă ideea de adevăr în acelaşi sens (în opoziţie cu care defineşte eroarea),

9 Vezi şi Nietzsche, 1999 §535, 347; §142, 102; §520, 336; §487, 320; §488, 320-321; §535, p. 347; Nietzsche, 2001b: §344, 406; §265, 366; Nietzsche, 2007 §4, 14; Nietzsche, 2000, I, §519, 219;

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

ceea ce el respinge în repetate rânduri. În celălalt caz, dacă Nietzsche foloseşte termenul eroare într-un sens determinat de el, trebuie să îl raportăm la aceeaşi paradigmă în care atribuie un sens adevărului, care, după cum am văzut înseamnă creare de sens. În acest caz eroarea ar fi suspendarea, anularea de sens (ca opus al creării sensului), ceea ce putem traduce prin specificul forţei reactive. Eroarea ar fi atunci forţa care, în baza unei perspective judecă şi neagă elementul celorlalte. Cu alte cuvinte, eroarea nu ţine de conţinutul perspectivei, ci de atitudinea negatoare faţă de celelalte, adică ea înseamnă a judeca viaţa ca întreg din perspectiva unei forme specifice ei.

Nietzsche îşi punea întrebarea cum poate ceva să se nască din opusul său. Aplicat la filosofia nietzscheană ne putem întreba: cum se poate naşte adevărul lui Nietzsche din eroarea dogmaticilor? Este ceea ce voi încerca să detaliez în rândurile următoare, cu privire la metaforă.

În contextul ideilor prezentate anterior devine oportună analiza unui „concept" care ocupă un loc special în scrierile nietzscheene: metafora. Aceasta reprezintă un punct nodal prin care spaţiul închis al limbii se deschide spre posibilitatea iniţierii unui limbaj, iar gândirea raţională spre o gândire iraţională prin generalitatea ei. Metafora nu poate fi pusă la lucru, decât asumând cei doi versanţi ai gândirii; Pe de o parte ea are nevoie de limbă, are nevoie de literalitatea promovată de tradiţie ca de un material solid de care se foloseşte, iar de cealaltă parte este nevoie ca această folosire să iasă din cadrele prescripţiilor tradiţiei. Sensul nou nu poate fi produs decât prin fructificarea inerţiei sensurilor vechi, dar în aşa fel încât să spună ceva în plus faţă de acestea; un fel de chimie a conceptelor în care „substanţa" finală are proprietăţi cu totul diferite în raport cu elementele din care se naşte. Dar, faptul „mai originar" este acela că literalitatea se naşte din metaforic. Literalitatea, după cum vom vedea nu este o caracteristică intrinsecă sensului, ci ţine de utilizarea şi „gradul de uzură" al acestuia. Cât de mare este miza metaforei în gândirea lui Nietzsche?

R. Rorty face următoarea observaţie: „există trei moduri în care o nouă credinţă poate fi adăugată credinţelor noastre precedente, forţându-ne astfel să reţesem structura credinţelor şi dorinţelor noastre – şi anume, percepţia, inferenţa şi metafora. Percepţia, continuă el, ne schimbă credinţele prin introducerea unei credinţe noi în reţeaua celor anterioare. […] Inferenţa ne schimbă credinţele făcându-ne să observăm că credinţele noastre anterioare ne obligă la o credinţă pe care înainte nu o deţineam – forţându-ne astfel să decidem dacă trebuie să ne schimbăm acele credinţe precedente sau să explorăm consecinţele celor noi." (Rorty, 2000, 25-26). Atât inferenţa,

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

cât şi percepţia însă „lasă neschimbat limbajul nostru, modul nostru de a împărţi sfera de posibilitate. Ele schimbă valorile de adevăr ale propoziţiilor, dar nu şi repertoriul nostru de propoziţii." (Rorty, 2000, 26) Concepţia lui Nietzsche în această privinţă merge un pas mai departe: „«Lucrul în sine», spune el (care ar fi chiar adevărul pur lipsit de orice efect) este total incomprehensibil şi absolut indezirabil, chiar şi pentru plăsmuitorul de limbă. Acesta nu indică decât relaţiile lucrurilor cu oamenii şi pentru exprimarea lor, îşi cheamă în ajutor cele mai îndrăzneţe metafore. Să transpui întâi o excitaţie nervoasă într-o imagine! Prima metaforă. Imaginea, la rândul ei, modelată într-un sunet! A doua metaforă. Şi de fiecare dată, o săritură completă dincolo de sferă, în mijlocul alteia cu totul noi." (Nietzsche,1998, §1, 559). Aşadar, metafora nu este implicată în actul cunoaşterii doar în etapa ulterioară apariţiei limbii, ci, din contră ea operează şi anterior acesteia, este implicată în însuşi actul originii ei, precum şi în cel al primelor noastre reprezentări. Iar peste tot acolo unde este implicată aflăm un moment al discontinuităţii „cunoaşterii", o „săritură dincolo de sferă" într-o manieră în care face improprie utilizarea termenului re-prezentare în privinţa cunoaşterii. Conchidem de aici că şi celelalte modalităţi de îmbogăţire a credinţelor (pe care le semnalează Rorty) – percepţia şi inferenţa – ţin, în esenţă, tot de mecanismele metaforei. Dacă metafora presupune pentru Rorty introducerea unui sens nou, fiind „o voce din afara spaţiului logic", ceea ce face (conform lui Davidson) ca „cele mai multe metafore să fie false", Nietzsche aduce în discuţie sensul sensului însuşi, care e cuprins în natura metaforei.

Concluzii

Pentru Nietzsche metafora îşi joacă rolul în egală măsură atât în etapa prelingvistică, cât şi în cea a modelării lingvistice a „cunoaşterii". Metafora înseamnă în mod esenţial introducere de sens acolo unde în mod efectiv el încă nu există. Cât de mult seamănă această descriere mai degrabă cu ceea ce înţelege Nietzsche prin adevăr; adevărul ca un proces activ de interpretare. Regăsim această idee în *Dansul măştilor* exprimată în felul următor: „*După Nietzsche, este necesară o artă a interpretării, menită să păstreze vie voinţa de ficţiune caracteristică forţelor creatoare, altfel spus voinţa lor de interpretare. Iar aceasta, chiar dacă percepem clar şi distinct caracterul iluzoriu al adevărului. Arta interpretării ne obligă să asumăm sarcina de a conferi sens lumii atunci – sau mai ales atunci – când ea nu mai are nici un sens.*" (Bondor, 2008, 220). Consider că mecanismele metaforei descriu, într-un sens, cel mai bine ideea lui Nietzsche despre adevăr. Literalitatea reflectă caracterul sedimentar şi sedentar

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

al gândirii[10], în timp ce metafora este expresia gândirii vii, mereu active. Iată un text de-a dreptul impresionant care pune în scenă imaginea adevărului: „*Aşadar, ce este adevărul? O armată de metafore, metonimii, antropomorfisme în mişcare, pe scurt, o sumă de relaţii umane care, prin poezie şi retorică, au fost exacerbate, transpuse, împopoţonate şi, după o lungă întrebuinţare, par definitive, canonice şi obligatorii: adevărurile sunt iluzii de care am uitat ce sunt, nişte metafore tocite şi lipsite de forţă concretă, nişte monede care şi-au pierdut efigia, iar acum sunt considerate ca metal, nu monede.*" (Nietzsche, 1998, §2, 560)

Când devenim dogmatici? Atunci când moneda tocită este luată drept metal. Când ne apropiem de natura adevărului? Atunci când asumăm caracterul „ironic" al propriilor noastre metafore.

Bibliografie

Bondor, George, 2008, *Dansul măştilor. Nietzsche şi filozofia interpretării,* Editura Humanitas, Bucureşti

Deleuze, Gilles, 2005, *Nietzsche şi filosofia,* Editura Ideea Europeană, Bucureşti

Gemes, Ken, March 1992, „Nietzsche's Critique of Truth", în Philosophy and Phenomenological Research, Vol. L II, No. 1

Nietzsche, Friedrich, 2001a *Aurora. Gânduri despre prejudecăţile morale*, în: *Opere complete,* vol. 4, Editura Hestia, Timişoara

Nietzsche, Friedrich, 2005, *Amurgul idolilor sau Cum se filozofează cu ciocanul,* ediţia a III-a, Editura Humanitas, Bucureşti

Nietzsche, Friedrich, 1998, *Despre adevăr şi minciună în sens extramoral*, în: *Opere complete*, vol. 2, Editura Hestia, Timişoara

Nietzsche, Friedrich, 2007, *Dincolo de bine şi de rău. Preludiu la o filosofie a viitorului*, ediţia a IV-a revăzută, Editura Humanitas, Bucureşti

Nietzsche, Friedrich, 2000, *Omenesc, prea omenesc. O carte pentru spirite libere*, I şi II, în: *Opere complete*, vol. 3, Editura Hestia, Timişoara

Nietzsche, Friedrich, 2001b, *Ştiinţa voioasă*, în: *Opere complete*, vol. 4, Editura Hestia, Timişoara

10 Nietzsche explică modul în care „nici noţiunea […] nu rămâne decât ca reziduu al unei metafore."(Nietzsche, 1998, 561)

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.

Nietzsche, Friedrich, 1999, *Voința de putere. Încercare de transmutare a tuturor valorilor*, Editura Aion, Oradea

Rorty, Richard, 1998, *Contingență, ironie și solidaritate*, Editura All, Bucureşti

Rorty, Richard, 2000, *Pragmatism și filosofie post-nietzscheană,* Eseuri filosofice 2, Editura Univers, Bucureşti

Steiner, Rudolf, 2003, *Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva epocii sale,* Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti

Dudan, M. F. (2014). The Image o Truth in Friedrich Nietzsche's Philosophy [Imaginea adevarului in filosofia lui Friedrich Nietzsche]. Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice, 2014, Tomul 14, Decembrie, pp. 89-101.